

Výchova budúcej manželky a matky

Ako vychovať Žofiu, aby bola hodna stať sa Emilovou družkou? Úspech v tejto oblasti zaručuje jediná metóda: ísť cestou, ktorú vytýčila príroda. Keďže žena je „prirodzene“ doplnkom, potešením a matkou muža, výchova bude sledovať tieto tri ciele⁶, čím bez zvyšku vytvorí primeranú „ženskú prirodzenosť“. Liberál Rousseau nás upozorňuje, že Žofia nebude vychovávaná v úplnej nevedomosti. Bude sa musieť veľa naučiť, ale *„iba to, čo sa hodí, aby vedela“*⁷. Žofia, ktorá je od prírody koketná a rada sa parádi, sa ešte v mladosti veľmi rada naučí narábať ihlou a kresliť. Nebudú ju nútiť do čítania ani do písania, kým sama nepocíti potrebu naučiť sa oboje⁸, t. j. kým nezačne myslieť na „spôsoby“, ako dobre viesť svoju domácnosť. Keďže Žofia nie je schopná posudzovať veci súvisiace s náboženstvom, prijme náboženstvo svojej matky a potom náboženstvo svojho manžela. No pokiaľ ide o nebeské veci, naučia ju len to, čo slúži na dosiahnutie ľudskej múdrosti, napríklad *„znášať zlo bez akéhokoľvek reptania“*⁹.

Rousseau za nič na svete nechcel, aby z nej urobili *„teologičku alebo mysliteľku“*, pretože by to bolo v rozpore s jej poslaním. Mimochodom, *„hľadanie abstraktných a špekulatívnych právd (...) všetkého, čo smeruje k zovšeobecneniu ideí, nepatrí do pôsobnosti žien“*¹⁰. Štúdium žien sa bude obmedzovať na prax, pretože ženy musia prenechať mužom stanovenie princípov. O stopäťdesiat rokov neskôr psychoanalytička Héléne Deutsch vyjadrí v svojom portréte *„normálnej ženy“*¹¹ vlastne to isté.

Takže keď sa Emil zoznámil so Žofiou, Žofia bola skromné mladé dievča, ktoré mohlo *„prebrať funkcie sluhov, bolo príjemného, no nie znamenitého, dôkladného, no nie hlbokomyseľného ducha“*. Rousseau bol taký nedôverčivý, pokiaľ išlo o výchovu žien, natoľko sa obával jej škodlivých účinkov, že v konečnom dôsledku napísal: *„Sto ráz radšej by som chcel prosté dievča s drsnou výchovou, než vzdelané a kultivované, ktoré by mi doma*

zriadilo literárny súd a ustanovilo by sa za jeho predsedu. Žena kultivovaného ducha je pohromou pre muža, jeho deti, sluhov, prosto pre všetkých. Vo vznešených výšinách svojho skvelého génia pohŕda všetkými ženskými povinnosťami."¹²

Akoby sme počuli Moliérovho hrdinu Chrysala. Rousseau bez známky humoru hovorí, že nočník, pečienka a deti tvoria celú slávu, cnosť a všetky radosti ženy, ktorá nemá nikdy prestúpiť hranice „priemernosti“¹³. Žofia, menej svetaskúsená ako Henrieta, je podľa Rousseaua najmilšou ženou, o akej môže snívať statočný muž.

No pretože materstvo je rovnako dôležitým atribútom ženskej podstaty ako manželstvo, treba sa postarať o to, aby mladá Žofia bola pripravená na svoj budúci stav: Musí mať jemný charakter v robustnom tele. Budúca matka nesmie byť rozhodná, pyšná, energická alebo sebecká. V nijakom prípade sa nesmie hnevať či prejavovať netrpezlivosť, pretože rousseauovská matka nepozná princíp radosti a agresivitu. Malé dievčatko teda treba pripraviť tak, aby sa z neho stala vysnívaná nežná matka, ktorá dojčí a vychováva svoje deti „trpezlivo a jemnocitne, s oddanosťou a láskou, ktorú nič neodstraší“¹⁴. Treba ju teda za mladi naučiť „bedlivosti a pracovitosti (...) zavčas ju privyknuť obmedzeniam, aby pre ne nikdy netrpela, naučiť ju krotiť všetky svoje fantázie a podriaďovať ich vôli druhých“¹⁵.

Výcvik malého dievčatka si vezme na starosť matka, ona ho naučí, že „závislosť je u žien prirodzený stav“¹⁶. Matka dievčatko naučí, aby svoje hry bez reptania prerušilo a menilo svoje úmysly v tom zmysle, aby sa podriaďovalo druhým. Z tohto dobrého zvyku sa zrodí „povoľnosť, ktorú ženy celý život potrebujú, pretože nikdy neprestanú byť podriadené mužom“¹⁷. Keďže matky musia obmedziť svoju starostlivosť na rodinu a postarať sa o jej šťastie¹⁸, Rousseau neváhal navrhnúť radikálne opatrenie: zatvoriť ženy. Jemným spôsobom, keď im udeľuje moc nad celým domom: „Žena musí rozkazovať v dome

sama, dokonca sa ani nehodí, aby sa muž informoval, čo sa v dome robí (prosím, ospravedlnenie nezájmu muža o dianie v domácnosti!). Žena sa však musí obmedziť na vedenie domácnosti, nemiešať sa do toho, čo je vonku, byť zavretá doma.¹⁹ Surovším spôsobom, keď hovorí: „Pravá matka rodiny je vzdialená tomu, aby bola svetáčkou, je skôr zavretá doma ako mníška v kláštore.“²⁰ To je podstata myslenia Jeana-Jacquesa Rousseaua, ktoré malo také veľké potomstvo: Dobrá matka sa podobá na rehoľnú sestru, alebo sa pokúša na ňu podobať. Ešte krôčik, a bude mať právo na titul „svätej“.

Analógie medzi matkou a mníškou, domom a kláštorom veľa hovoria o Rousseauovom ženskom ideále. Jeho podmienkami boli obeť a odlúčenie od sveta. Mimo tohto modelu niet pre ženu spásy. Dôkazom toho je život Žofie alebo Júlie. Tá druhá odíde z domu, ide do sveta a opustí svojich blízkych. Zaplatí za to poctivosťou a životom. Druhá naopak vykúpi hriech mladosti tým, že sa stane obdivuhodnou manželkou a matkou. No len čo pani Clarensu vyjde z domu²¹, striehnu na ňu lákadlá. Rousseauova výstraha je teda jasná: Jediným osudom ženy je vládnuť nad „vnútrajškom“, „vnútrom“. Svet a to, čo je „vonku“, musí žena prepustiť mužovi, lebo inak bude abnormálna a nešťastná. Musí vedieť mlčky trpieť a zasvätiť život svojim blízkym, pretože túto úlohu jej určila príroda a je to jej jediná šanca byť šťastnou.²²

Žofiine dcéry

Táto lekcia našla odozvu. Celý rad mužov²³ prebral a rozvinul Rousseauove „dané princípy“. Vychovávali Žofiine deti a vnučky v úcte k hodnotám Žofiinho stvoriteľa.

Najvernejším čitateľom *Emila* bol Napoleon. Niet pochybností o tom, že odstavec 212 Občianskeho zákonníka, ktorý posvätil moc manžela nad manželkou a ktorého znenie v mnohom vďačí cisárovi, si vypožičal dôkazy nielen z knihy *Genezis*, ale aj od Rousseaua²⁴.

V záujme lepšieho uzákonenia podriadenosti žien, ktorú hlásal článok 212, sa aj Napoleon zaoberal problémom vylepšenia výchovy poskytovanej ženám. Príležitosť sa mu naskytla pri založení školy Čestnej légie, ktorej vedenie zveril pani Campan. Spolu s ňou dlho rozmýšľal o cieľoch ženskej výchovy a o tom, ako ju uskutočniť. V súvislosti s tým sa spomína veľavravná príhoda. Napoleon raz údajne povedal pani Campan: "Staré vzdelávacie systémy nestoja za nič; čo chýba vo Francúzsku mladým ľuďom k tomu, aby boli dobre vychovaní?" Matky, odpovedala pani Campan.

"Tak," povedal, "a to je hotový výchovný systém. Musíte, madame, utvárať také matky, ktoré budú vedieť vychovávať svoje deti.""²⁵

Napoleon napísal niekoľko strán poznámok na margo tejto školy, ktorá sídlila v Ecoene, kde vyjadril svoje predstavy o priebehu celej výučby. S úzkostlivou dôkladnosťou stanovil zásady a osnovy tejto školy pre sirotu, ktoré budú mravnou špičkou napoleonovskej spoločnosti. Vychádzajúc z princípu, že „matka pôsobí v chudobnej domácnosti ako najatá gazdiná“²⁶, navrhol, aby sa vychovávali „prirodzené“ slúžky: „Predstavujem si, aby mladé dievča, ktoré vyjde zo školy v Ecoene a stane sa hlavou malej domácnosti, vedelo šiť šaty, opravovať manželove obleky, baliť do plienok deti, spríjemňovať život svojej malej rodinke (...) ošetrovať manžela a deti, keď sú choré (...) Je to všetko také jednoduché a triviálne, že si to nevyžaduje siahodlhé úvahy.“²⁷

Nie je ťažké si domyslieť, aké boli osnovy navrhnuté pre slečny z Ecoenu. Na prvom mieste bolo náboženstvo, ktoré je „najistejšou zárukou pre matky a pre manželov. Vychovajte nám veriace, a nie mysliace ženy.“²⁸ Slabý mozog žien (...) ich miesto v spoločenskom poriadku, potreba trvalej a večnej odovzdanosti a akejsi zhovievavej lásky k blížnemu, to všetko možno dosiahnuť len a len náboženstvom, dobročinným a miernym náboženstvom.“²⁹ Pokiaľ ide o ostatné, tri štvrtiny dňa boli

vyplnené ručnými prácami a posledná štvrtina bola venovaná vzdelávaniu v pravom slova zmysle: trochu počtov, pravopisu, zemepisu a dejepisu³⁰, základné pojmy z lekárnictva a lekárstva, aby sa z nich stali dokonalé ošetrovatelky svojej malej rodinky, trochu varenia, aby mohli zaskočiť slúžku, keď zlyhá...³¹

Aj Michelet načrtol portrét ideálnej ženy, ktorá sa na nepoznanie zhoduje so Žofiou. Postavil proti sebe tvorivú silu muža a ženskú harmóniu³² a zdôraznil závislosť³³ a materské poslanie ženy³⁴; modelom a základom každej ženskej lásky je podľa neho materská láska. Bez toho, aby si toho žena bola vedomá v svojich najzaslepenejších vzplanutiach, „*materský inštinkt vládne nad všetkým ostatným (...) pretože žena je od kolísky matkou, zbláznenu do materstva*“³⁵.

Keďže žena je predovšetkým manželkou a matkou, výchovou bude treba posilniť túto jej dvojité funkciu. Michelet načrtol druhé ecouenské osnovy, ktoré z nej urobia vynikajúcu „spolupracovníčku“ a príkladnú matku. Žena, stvorená na to, aby trpela a aby rada trpela, nemôže nájsť lepšie uplatnenie pre svoj talent ako v materstve. Rola manželky, aj keď je veľmi potrebná, nebude stačiť na to, aby sa naplno rozvinulo jej ženstvo. Na to, aby žena naplnila svoje poslanie, musí byť matkou nielen sporadicky a nepravidelne ako kedysi, ale nepretržite, dvadsaťštyri hodín denne.

Nuž a materstvo, tak ako sa v súlade s Rousseauom poníma v 19. storočí, sa chápe ako kňazské poslanie, šťastná skúsenosť, ktorá nevyhnutne zahrnuje aj bolesť a utrpenie. Skutočné sebaobetovanie. Táto stránka materstva sa zdôrazňuje s istou záľubou vždy preto, aby sa poukázalo na dokonalú rovnicu medzi prirodzenosťou ženy a funkciou matky.

Žena, definovaná ako „*krehká bytosť*“³⁶, bude celý život trpieť. Tak veci posudzuje rousseauistka pani Roland: „*Dalo by sa povedať, že ženy, vystavené od chvíle, ako sa narodila, napospas nebezpečenstvám, ktoré môžu v okamihu pretáť jemnú*

nit' ich života, dýchajú len preto, aby v bolestiach platili za slávu byť matkami alebo za česť, že nimi boli. Cez najrozličnejšie úskalia sa im podarí dotrmačať do dospievania³⁷, ktoré im otvára dvere do života. V nevýslovnom a pozvoľnom utrpení ženy vracajú t'archu, ktorú im do lona uložila príroda, a dávajú život novým bytostiam: v sprievode chorôb dospievajú na koniec dráhy, na ktorej rozsievajú kvety, kráčajú len po samých trňoch. Živené utrpením (...) nadobúdajú tú neotrasiteľnú trpezlivosť, ktorá pokojne odoláva ťažkostiam a prekonáva ich..."³⁸

V týchto ženách je Kristus. Zrodená pre utrpenie a na to, aby v sebe nosila všetku bolesť sveta, žena ako pani Roland vyzýva svoje sestry, nech „žehnajú mocnú ruku, ktorá do bolestí, do ktorých nás uvrhla, vložila zárodok cností, ktorým svet vďačí za svoje šťastie"³⁹.

Neskrýva sa azda v týchto slovách slávna masochistická zložka, ktorú tak obľuboval Freud? Mimochodom, v týchto niekoľkých riadkoch ženy revolučného ducha nie je nič zveličené ani výnimočné. Muži a ženy nasledujúcich generácií súhlasili s týmto portrétom ženského a materského postavenia.